

ליאב שלם

אקולוג חברת גני יהושע, עיריית תל-אביב-יפו

ניצול הזדמנויות לשיקום וליצירה של מוקדי טבע בעיר תל-אביב-יפו

23 ספטמבר, 2019

גיליון סתיו 2019 / כרך 10 (3)

בקצרה

תל-אביב-יפו ידועה כעיר ללא הפסקה, אבל כמה מאיתנו מודעים לכך שהיא גם חברה במועדון ייחודי של ערים המתפתחות בקצב מואץ, שממוקמות בסביבה אקולוגית רגישה בקנה מידה בין-לאומי? הדבר מחייב חשיבה מחוץ לקופסה למציאת פתרונות לשימור מה שנוותר מבתי הגידול הנדירים של מישור החוף.

נציגים מאותו מועדון ייחודי של ערים נפגשו בסימפוזיון The Hotspot Cities, שהתקיים בפנסילבניה (ארה"ב) ביולי השנה, ונועד לפתח דו-שיח עולמי על שמירת המגוון הביולוגי ואף על העצמתו לצד פיתוח עירוני מואץ. את המפגש יזמה אוניברסיטת פנסילבניה, מקום פעולתו של מכון המחקר לאקולוגיה עירונית – McHarg Center for Urbanism and Ecology. במפגש השתתפו אקולוגים, אנשי שימור, מתכננים, מעצבים, קובעי מדיניות ומנהיגי ערים מ-30 ערים שונות בעולם. נציגי כל עיר סקרו את המצב הנוכחי של המערכות הטבעיות בעיר, את דפוסי הצמיחה העירוניים ואת אופן השילוב של מערכות טבע בתכנון העיר.

שלומית זוננשטיין ממחלקת התכנון בעירייה ואנוכי ייצגנו את **תל-אביב-יפו** במפגש. עברנו זו הייתה הזדמנות לשתף ערים נוספות ברחבי העולם במודלים לשיקום וליצירה של אתרי טבע שאנו מפתחים בשנים האחרונות בעיר, וביישום שלהם שהחל לתפוס תאוצה בשנים האחרונות, בדמות שיקום של כ-25 אתרים בשילוב פעיל של הקהילה. אחד מהם הוא **המודל לשיקום מערכות אקולוגיות של צומח קרקעות חמרה ובתי גידול של בריכות חורף בשיתוף הקהילה**, שמתבסס על מחקר שבוצע באוניברסיטת תל-אביב^[1]. הייחוד של המודל הוא בכך שהתושב החי בעיר יכול להיווכח שיש לו יכולת לגרום לשינוי באופן אישי. באירועי שיא ביוזמת העירייה, שתושבי העיר מוזמנים אליהם, הם חוברים יחד לזריעת פרחי בר, לשתילת שיחים ולהטמנת פקעות של פרחי בר, ולאחר מספר חודשים באירוע שיא נוסף התושבים מוזמנים לאתר טבע ששוקם ורואים מרבדי פריחה וטבע שוקק חיים. התושבים, השותפים בפועל שחווים את תהליך השיקום, לומדים כי בידם לפגוע במערכות אקולוגיות אך גם לשקמן. בעידן שינוי האקלים ישנה חשיבות רבה להבנה שבכוחו של האדם גם לתקן.

היבט נוסף של שיקום מערכות אקולוגיות בתל-אביב-יפו שהוצג בכנס הוא מכלול פתרונות לניצול הזדמנויות לשיקום וליצירה של מוקדי טבע בעיר. החל בהזדמנויות בקנה מידה מצומצם, כמו זריעת פרחי בר האופייניים לקרקעות החמרה בערוגות העצים ברחובות מרכזיים בעיר (למשל, רחוב אבן גבירול) ועד לתכנון ניצול הזדמנויות בשטחי הפארקים המטרופוליניים – הפארקים של חברת גני יהושע (פארק הירקון) – הפיכת אגמי הפארק לתומכי מגוון ביולוגי, יצירת בריכות חורף, אזורי ביצה ואחו לח (כמו פארק הצפרות החדש במתחם ראש ציפור שבגני יהושע), שינוי מערך הנטיעות (בשנים האחרונות ניטעו יותר מאלף עצים מקומיים ובוסתן) ושילוב רעיית כבשים ככלי לניהול אקולוגי של עשבייה באתרי הטבע בפארק ולמניעת שרפות.

דוגמאות לפעולות להעשרת המגוון הביולוגי המקומי שבוצעו בפארקים של חברת גני יהושע, בעיר תל-אביב-יפו ובשטחים סמוכים, מקנה מידה קטן לגדול: א) שיקום צומח אופייני לקרקעות חמרה בערוגות רחוב בשדרות ראשיות בלב תל-אביב (רחוב אבן גבירול); ב) אגן חלחול נגר בחורשה שכונתית, חורשת בויאר ברמת אביב; ג) שיקום ושחזור בריכת חורף ליד מכללת לוינסקי לחינוך בצפון תל-אביב; ד) שחזור בתי גידול של ביצות בפארק הצפרות בגני יהושע (פארק הירקון), בתכנון אדריכל נוף גדעון שריג | צילום: ליאב שלם

בכנס הציגו נציגי הערים דוגמאות לעשייה לשיקום ולתכנון אקולוגי עירוני, ומקצתן לפניכם: **מקסיקו סיטי** – הֶבְרָה (rewilding) של אזורים עירוניים, כמו מגרשי אספלט ומדשאות ברחבי קמפוס, וחזרתם לתפקוד כטבע מקומי. המיזם כלל 'קילוף' מדשאות, חשיפת המסלע המקומי והשבה של מיני צומח מקומי.

בייג'ינג – השלטון הריכוזי בסין מאפשר כיום לשקם שטחים נרחבים במהירות גדולה. טיילת הבטון שלאורך הנהר המרכזי של בייג'ינג 'קולפה' כדי ליצור פשטי הצפה, וכך חזרו מרחבים עצומים לשמש בתי גידול לחים, עשירים בטבע, המונגשים לציבור ותורמים למגוון המערכות האקולוגיות והאנושיות בעיר. המיזם זכה לשבחים רבים מארגוני סביבה ותכנון ברחבי העולם.

בוגוטה (קולומביה) – תכנון מתחם חדש לעיר שאמור לאכלס יותר ממיליון בני אדם. התכנון העירוני במקרה זה ייחודי בכך שעקרונות התכנון האקולוגיים הם שהובילו את המתכננים. התכנון כלל מערך מסדרונות אקולוגיים הממוקמים על בסיס ערוצי זרימה ומתחברים ללב העיר. במרכז המתחם מרחב אגמים, ביצות ושטחי אחו לח שסופגים את הנגר, מנקים אותו ומחדירים אותו לאקווה. מסביב לרשתות הללו מתוכננים העיר ומערך הדרכים כמקובל. למסדרונות הללו יש נפח מספק, כך שהם עוזרים ליצור את הרשתות התרבותיות-חברתיות לפנאי ולבילוי בחיק הטבע.

לסיכום, הרושם שהתקבל מהכנס הוא שעלינו, כאקולוגים וכמתכננים, להיות סוכני שינוי המוסרים למקבלי החלטות תמונה מושכלת על ערי העתיד. כדי שזה יקרה, עלינו לשלב כוחות ולתפוס את ערי העתיד לא כערים אפורות ודיגיטליות המחוברות בגשרי בטון ובכלי רכב מעופפים, אלא כערים "ירוקות-אקולוגיות" שמנצלות בחוכמה את שטח הפנים שלהן לאיזון בין הצורך בציפוף עירוני וצורכי הקדמה והטכנולוגיה לבין צורכי האדם והטבע. פתרונות פרקטיים אלה זמינים וקיימים כיום בשילוב פארקים תומכי טבע וגינות חכם, שמאפשר באותו תא שטח פתרון מבוסס טבע לצרכים פיזיים הידרולוגיים-אקולוגיים של העיר ופתרונות לצרכים הרוחניים נפשיים של האדם.

מקורות

1. לם ל. 2014. שיקום שטחים חקלאיים לא מנוצלים על-ידי השבת המגוון הביולוגי של צומח השרון ומאכלסי בריכות חורף, במסגרת פארק טבע קהילתי – הכפר הירוק (עבודת גמר לתואר מוסמך). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.